THE MYTHICAL / THE SYMBOLIC/ THE ONEIRIC IN THE WORKS OF OCTAVIAN PALER

Szilágyi (Szövérfi) Judit-Mária

PhD.,"Petru Maior" University of Tîrgu Mureş

Abstract.The present study sets out to take a close look at the way myths, symbols and dreams are related as products of the imagination and in doing so, a series of theories about these creations have been used. Literature and myths, having the fictional component as common ground, function by the principle of the communicating vessels in Octavian Paler`s writings as the author uses analogies between mythological symbols, the oneiric world and the fictional universe.

Key-words: myth, symbol, dream, Octavian Paler, fiction

Octavian Paler este acel scriitor care poate fi caracterizat printr-o multitudine de pasiuni, dar poate cele mai reprezentative sunt: lectura, cultura, spațiul ontologic strâns legat de origini, frământările interioare legate de natura interioară și credința în Dumnezeu și, nu în ultimul rând, misterele lumii. Aceste preocupări îl impulsionează pe autor să facă din spațiul imaginar proiecții ale miticului, ale simbolicului și ale oniricului prin reflectare. Prin asumarea anumitor experiențe se infiltrează în subconștient informații, care se vor concretiza la nivelul imaginarului.

În studiul nostru încercăm cu ajutorul teoriilor despre mituri, simboluri și vise să urmărim felul în care aceste creații umane se înrudesc, ca produse ale imaginației. Miturile și literatura având în comun cu visul elementul fictiv, funcționează ca niște vase comunicante în opera lui Octavian Paler prin analogiile dintre simbolurile prezente în lumea mitologiei, în lumea ficțională a operei literare și în lumea onirică.

O definiție exhaustivă asupra mitului este aproape imposibil de oferit. Una general valabilă îi aparține lui Mircea Eliade, care susține că mitul este o istorie sacră ce „relatează un eveniment care a avut loc în timpul primordial, timpul fabulos al «începuturilor». Astfel zis, mitul povestește cum, mulțumită isprăvilor ființelor supranaturale, o realitate s-a născut, fie că e vorba de o realitate totală, cosmosul, sau numai de un fragment: o insulă, o specie vegetală, o comportare umană, o instituție”[1].

Omul a încercat întotdeauna să găsească răspunsuri la o multitudine de întrebări, iar la cele pentru care nu găsea nicio soluție, încerca să se întoarcă la origini, la poveștile mitologice referitoare la teme precum: moartea, dragostea, frumusețea, ura, prietenia, războaiele, boala. Aceste povești constituie importante răspunsuri la preocupările lui, deoarece ele „se prezintă sub înfățișarea unei povestiri venite din negura vremurilor, care era deja acolo înainte ca un povestitor oarecare să purceadă la nararea ei. În acest sens, povestirea mitică nu ține de invenția individuală, nici de fantezia creatoare, ci de transmitere și de memorie”[2].

[1] Mircea, Eliade, *Aspecte ale mitului*, Editura Univers, București, 1978, pp. 5-6.
[2] Jean-Pierre Vernant, *Universul Zeii Oamenii. Mituri grecești ale originilor*, traducere din franceză de Dorin Onofrei, Editura Cartier istoric, Chișinău, 2013, p. 9.

BDD-A25692 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:40:31 UTC)

În acest subcapitol se urmărește o corelaționare dintre cele trei elemente, miticul, simbolicul și oniricul, prin extragerea acestor concepte din perimetrul operelor literare, așa cum se reflectă ele în discursul eseistic al lui Octavian Paler. Pentru abordarea acestor legături, interesante ni se par consideraţiile lui Ovidiu Moceanu, care încearcă o apropiere în studiul său între vis și literatură, vis și mit, respectiv, vis, alegorie, parabolă și simbol. Și, nu în ultimul rând, de teoriile lui Sigmund Freud despre legăturile dintre vis și creație literară.

În imaginarul operei lui Octavian Paler elementele legate de vis și de starea de visare au fost întotdeauna o taină nedescifrată care solicită multe întrebări: oare lumea pe care o visez este una paralelă cu cea în care trăiesc, oare de ce unele vise mi se par atât de familiare, sau cum se poate ca unele imagini create în timpul somnului să reflecte deprinderile cele mai intime ale sferei gândirii individului. Aceste frământări ajung să rămână întrebări deschise, la care s-au găsit răspunsuri varii, dar niciodată, poate, nu pot fi epuizate.

Poveștile mitologice dintotdeauna au fost puse în legătură strânsă cu operele literare, „mitul este, prin structura cea mai intimă a sa, o creație vecină cu creația artistică. Mitul este rezultatul unor acte metaforic-revelatoare, modelate de categoriile stilistice pe planul imaginației. Prin adâncime, prin viziunea și prin tiparul lor stilistic, miturile sunt astfel predestinate să fie întruchipate în artă”[3]. În legătură strânsă se află miturile și simbolurile[4] din operele literare, după cunoașterea aspectelor mitologice este esențială cunoașterea „unor piloni”[5], simboluri, care susțin creația autorilor operelor literare și „reprezintă adevărate porți de semnificație”[6].

Marele teoretician şi explorator al viselor, Sigmund Freud vorbește despre trei direcţii care se remarcă în evaluarea visului: una care păstrează ceva din răsunetul vechii supraaprecieri a visului își găsește expresie la unii filosofi, considerând că baza vieţii onirice este o anumită stare a activităţii psihice, celebrând-o chiar ca pe o ridicare pe o treaptă superioară (de exemplu, pentru Schubert: visul este o eliberare a spiritului din forţa naturii exterioare, o desprindere a sufletului din cătușele senzorialităţii); o altă variantă susţine ferm că visele izvorăsc esenţialmente din niște stimulente mentale și reprezintă manifestări ale forţelor psihice, care sunt împiedicate în timpul zilei să se desfășoare liber (în fantasma onirică — Scherner, Volkelt); iar una alta, care ia în considerare capacitatea de funcţionare superioară, cel puţin pe anumite planuri (cum ar fi memoria), îi este atribuită vieţii onirice de către un mare număr de observatori[7].

În ceea ce privește asocierea dintre vis și literatură Freud consideră că între cele două nu există mare diferență, din moment ce creația literară este rodul celui care visează cu ochii deschiși, iar visul nocturn este expresia împlinirii unei dorințe sau manifestarea unei frici a individului.[8]

O apropiere între mit și vis se realizează în primul rând de Norbert Groeben, constatând că în vis „determinațiile arhetipurilor mitologice sunt dispuse pe planuri diferite, care nu pot fi clar separate, au semnificații fabuloase, fluctuante și în general sunt astfel structurate încât nu pot fi abordate într-un limbaj științific-rațional”[9]. O altă abordare referitoare la această asociere se poate identifica în psihanaliza lui Carl Gustav Jung, prin faptul că inconștientul înmagazinează totul (în

[3] Lucian Blaga, *Trilogia valorilor III, Artă și valoare*, Editura Humanitas, București, 1996, p. 173.
[4] Etimologic cuvântul *simbol* vine din grecescul *symbállein*, care înseamnă a pune împreună, are la origine un semn de recunoaștere, un obiect tăiat în două jumătăți, a căror alăturare le permitea purtătorilor fiecărei părți să se recunoască drept frați și să se întâmpine ca atare fără să se mai fi văzut vreodată, iar în plan ideatic, un simbol este tot un element de legătură, încărcat de meditație și analogie, prin faptul că unește elemente contradictorii și reduce opoziții *Cf.* Luc Benoist, *Semne, simboluri și mituri*, traducere de Smaranda Bădiliță, Editura Humanitas, București, 1995, pp. 5-6.
[5] Călin – Horea Bârleanu, *Simbolurile în literatură*, Editura Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2016, p. 10.
[6] *Idem.*
[7] *Cf.* Sigmund Freud, *Despre vis*, Colecție coordonată de Simona Regintovschi, traducere din germană de Daniela Ștefănescu, Editura Trei, București, 2011, pp. 14-15.
[8] *Cf.* Sigmund Freud, *Scrieri despre literatură și artă*, traducere și note de Dem. Zamfirescu, prefață de Romul Munteanu, Editura Univers, București, 1980, pp. 5-17.
[9] Norbert Groeben, *Psihologia literaturii. Știința literaturii între hermeneutică și empirizare,* traducere de Gabriel Liiceanu și Suzana Mihăilescu, prefață de Gabriel Liiceanu, Editura Univers, București, 1978, p. 180.

BDD-A25692 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:40:31 UTC)

imagini[10]), iar prin vis individul recuperează de acolo fragmente, astfel dezvoltându-se un limbaj universal preexistent, pe care visul îl reactivează.[11]

La rândul său, Ovidiu Moceanu consideră că existența legăturii dintre vis și literatură trebuie corelată cu legătura vis-ficțiune. Prin urmare, visul este un mecanism homeostatic, iar imaginația, care produce ficțiune, și visul sunt forme de adaptare la realitate, iar astfel „s-ar pune întrebarea dacă nu există cumva o necesitate structurală a ficțiunii, ca o condiție ontogenetică, împlinită sau suplinită de existența visului. Prin vis, situațiile existențiale se multiplică, ființa, menținută în contact cu mediul, elaborează scenarii, receptate ca o experiență de dincolo de limitele umane. [...] Scriitorul pare condamnat să trăiască visele comunității. În visul-operă sau opera-vis, ea se regăsește și poate contracara tendințele malefice, consumate în plan ficțional."[12]

Literatura fiind o creație ficțională, ea poate fi interpretată ca o lume paralelă cu cea reală; prin urmare, intră în logica unei gândiri onirice în care nu se pot decoda structuri specifice, dar se creează o altă imagine a lumii, de obicei opusă celei obișnuite, iar aceste fenomene inexplicabile în structurile cărora e greu de pătruns pare asemănătoare inefabilului poetic sau ficționalizării epice. Aceste procese au la bază o resemantizare a lumii reale, iar în concepția lui Ovidiu Moceanu imaginația produce ficțiunea și visul, care sunt forme de adaptare la realitate.[13]

Înțelegerea lumii în genere se bazează pe analogii între elementele constitutive, se poate percepe lumea ca fiind un lanț de elemente conectate între ele prin diferite tipuri de legături. Coabitarea lui Octavian Paler cu miturile, simbolurile și visele este una organică, deoarece majoritatea cărților sale conțin aceste trei elemente, fără de care, acesta nu poate crea literatură. În concepția lui, nu există doar un „timp istoric" ci și „timpul mitologic", mai puțin sesizabil, în care trăiesc copiii și sfinții. Dar și copilul după trăirea timpului mitologic va fi capturat de istorie. Oamenii obișnuiți, consideră Paler, nu au acces la acest timp mitologic, doar îl pot dori: „E ca o taină, despre care știm lucruri vagi, niciodată prea limpezi, ca despre vise, dar odată luați prizonieri de «istorie», nu mai avem decât, cel mult, șansa s-o aproximăm. Căci omul modern nu mai poate gândi, în mituri. El poate doar să se ducă, în calitate de turist, la poalele Olimpului, să facă fotografii și să se mire: cum de nu le-a trecut vechilor greci nicio clipă prin minte să escaladeze Olimpul și să-i spioneze pe zei?"[14]

Această constatare a lui Octavian Paler trebuie pusă în legătură cu mediul din care provine și cu mărturisirile sale despre felul lui de dublu însingurat. În primul rând, mediul originar era, pe vremea copilăriei lui, un sat izolat de lume, unde nu se prea infiltra viața politică, istoria propriu-zisă, decât printr-un bărbat șchiop, trimis de primărie, „care umbla cu o trompetă dogită, anunțând pe la răspântii ceea ce credeau autoritățile satului că trebuia să se afle"[15]. Acest mediu cauzează o treaptă în procesul de detașare de timpul istoric. În al doilea rând, însingurarea este reprezentată de firea scriitorului de introvertit și sentimental „Căci introvertirea mea s-a manifestat de la o vârstă destul de fragedă. Am avut de mic complexe. Eu eram un băiat timid și cam sentimental (încă de-atunci!). Or, oamenii între care am copilărit erau și foarte realiști, și foarte duri. Nu ezitau prea mult înainte de a pune mâna pe topor."[16]. Urmează o altă treaptă în însingurarea și evadarea lui din timpul istoric într-un timp mitologic, care îi permite manifestarea liberă a timidității și sentimentalismului, iar, nu în ultimul rând, creionează o lume mitică interioară, în care orice confruntare este simbolică, iluzorie, imposibilul devenind posibil.

[10] O abordare importantă referitoare la imagini este cea a lui Johann Georg Hamann care afirmă că „Imaginile exprimă capacitatea de uimire în fața lumii, pe care, cu timpul, omul a pierdut-o. Omul trebuie să redobândească această capacitate, iar calea va fi întoarcerea la mit, la imaginile primordiale păstrate în mituri, care atestă fundamentul poetic al naturii umane. Prin intermediul imaginii, ni s-a revelat partea ascunsă a lucrurilor, ființei (în Ovidiu Moceanu, *op. cit.* pp. 58-61).

[11] *Cf.* Ovidiu Moceanu, *op. cit.*, p. 12.

[12] Ovidiu Moceanu, *Visul și literatura*, ediția a II-a, Editura Paralela 45, Pitești, 2002, pp. 10-11.

[13] *Ibidem*, p. 10.

[14] Octavian Paler, *Calomnii mitologice*, Editura Polirom, Iași, 2013, p. 313.

[15] *Idem*.

[16] *Ibidem*, p. 313.

BDD-A25692 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:40:31 UTC)

Pe baza experienţelor personale aflăm despre scriitorul *Mitologiilor subiective* şi al *Calomniilor mitologice* că el se simte în largul său în lumea miturilor, iar cealaltă lume paralelă, cea reală îl dezamăgeşte atât de mult, încât mai mereu îşi doreşte să se refugieze în lumea ficţională a romanelor sale, în mediul arhaic, originar al miturilor sau în lumea simbolurilor. O preocupare pentru scrierea regelui Solomon, căutarea manuscrisului „Secretului secretelor" este activitatea misterioasă a adolescentului, care este învăluit de praful anticariatelor, unde încearcă să dea de acest manuscris: „Îmi petreceam cam toate după-amiezele prin anticariate. Căutătorii de aur n-au cernut nisipul, cred, cu mai multă pasiune decât am pus eu în alergătura pe urma «Secretului secretelor»"[17].

Printre cele mai des întâlnite mituri în operele lui Octavian Paler se numără următoarele: Sisif, Tezeu, Oedip, Ulise, Ariadna, Prometeu, Narcis, Apollo, Dionysos, Icar, Orfeu, Afrodita, Hermes, Don Quijote, Don Juan, Faust, Hamlet. Acestea şi multe alte figuri mitologice sunt prezentate de Octavian Paler în operele sale, poate nu înşiruirea lor este cea mai importantă, ci modul în care autorul abordează aceste personaje. Niciodată nu le prezintă într-un mod sec, obiectiv făcând apel doar la datele fundamentale asupra unui mit, ci întotdeauna le înfăţişează cât se poate de atractiv, subiectiv, aşezându-le în situaţii de care este preocupat în mod direct. Astfel, avem de-a face cu o resemantizare a miturilor, aflate în strânsă legătură cu simbolurile operei autorului. Dintre simbolurile preferate de Paler putem aminti *apa*, care apare sub forma valurilor mării, *nisipul, cerul înstelat, arborele, oglinda, focul, templul, nucleul, nodul, oraşul, pasărea, piramida, obeliscul, oceanul, moartea,* oprindu-ne doar la cele mai semnificative.

O clasificare realizată de autor enumeră miturile „moderne", care pot fi aşezate lângă cele antice, având aceleaşi principii în comun: „sunt produse de o capodoperă literară"[18] şi contrazic teoria că miturile nu au autori. Între aceste mituri moderne se numără Don Juan, un posibil Eros modern, „care în loc să se joace cu zarurile sau arşice, fluieră pe străzile Sevillei"[19], Don Quijote pe care îl aseamănă cu Proteu, nelăsându-se prins în nicio explicaţie ultimă, Faust „care n-a îndrăznit, ca Prometeu, să-i trădeze pe zei, dar a sperat, poate, în sinea lui, că-l va putea păcăli de Diavol"[20] şi Hamlet care seamănă cu Orfeu, deoarece nu poate scăpa de melancolii, cum nici Orfeu nu putea scăpa de amintirea Euridicei. Aceste mituri pot fi revendicate de omul modern, în afară de acestea individul care trăieşte în lumea modernă nu e în stare nici să înţeleagă miturile antice, nici să creeze unele noi, consideră Octavian Paler, iar din cele autentice au rămas doar clişee.

Octavian Paler ne oferă o posibilă grilă de interpretare legată de mituri şi simboluri, ultimul volum având ca motto cuvintele lui Oscar Wilde: „Daţi-i omului o mască şi vă va spune cine este". Prin acest citat lectorul poate înţelege că, pentru autor, personajele mitologice sunt, de fapt, măşti ale eului, care încearcă să răspundă la interogaţiile interioare, să găsească legături între pasiunile şi obsesiile sale, iar pe acestea să le folosească benefic pentru evoluţia lui interioară. „Lecţia *Mitologiilor subiective* şi a unei bune părţi din opera lui Octavian Paler este că Grecia antică reprezintă, în fond, un *criteriu*. Un mod de înţelegere a vieţii, a lumii, a artei, a propriului eu disputat între tendinţe centrifugale şi căutându-şi unitatea în complexitate"[21]. Personaje mitologice tangente cu tragicul cum ar fi Oedip, Sisif sau Icar pot demonstra latura melancolică a autorului, iar atracţia lui pentru mituri, şi în alte cazuri, abordarea capătă o distanţare şi nu o identificare cu problematicile dezbătute trăite de zei sau eroi, cum ar fi cazul lui Ahile, Proteu sau Tezeu. Interesant e de amintit capacitatea scriitorului de a aşeza personaje mitologice în opoziţie: Apollo – Dionysos, Apollo este considerat zeul muzicii şi al poeziei, fratele geamăn al lui Artemis, părinţii lor fiind Zeus, regele zeilor şi Leto, fiică de titan. În poveştile mitologice este reprezentat ca un tânăr imberb, cu o liră şi cu o coroană de lauri pe frunte străbătând cerurile cu un car tras de patru cai albi; este înfăţişat având puteri vizionare şi de vindecare a bolilor, poate fi considerat şi un arcaş, săgetător şi în acelaşi timp zeu al

[17]*Ibidem*, p. 303.
[18]*Ibidem*, p. 13.
[19]*Idem.*
[20]*Idem.*
[21]Daniel Cristea-Enache, *Melancolii eline*, prefaţă în Octavian Paler, *Mitologii subiective*, ediţia a III-a, Editura Polirom, Iaşi, 2009, p. 9.

BDD-A25692 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:40:31 UTC)

luminii.[22] Pentru Octavian Paler, cei doi sunt în opoziție: „Câtă vreme stă cu această față întoarsă spre soare, grecul antic are liniștea lui Apollo, lumina ce limpezește totul. […] Apollo e tot numai echilibru, frumusețe rece, majestuoasă și inumană, în vreme ce, în preajmă, Dionysos trece cu mâinile pline de o țărână a tuturor suferințelor și bucuriei, beat de dansul său pe struguri, pătimaș, tenebros și exuberant.”[23].

Prin crearea legăturilor dintre personaje mitologice se stabilește o ordine interioară, în concepția lui Octavian Paler: „Ordinea lăuntrică a lui Sisif este să privească muntele plin de speranță; a lui Oedip, să urmeze cu tenacitate adevărul; a lui Ulise, să se întoarcă în Ithaca; a lui Icar, să zboare cu riscul de a muri”[24]. Prin urmare, de la fiecare personaj trebuie să învățăm o lecție de viață, dacă Sisif ne dezvăluie speranța în situații limită, atunci Oedip ne instruiește în arta de a rămâne, indiferent de situație, fermi în a urma adevărul, Ulise ne învață perseverența, iar Icar dezvăluie cele două laturi existențiale între care își manifestă menirea: cerul și apa mării.

Prin aceste personaje mitologice se poate ajunge la simbolurile operei lui Octavian Paler, astfel de numele lui Icar se leagă cerul și marea, două extreme, pentru care scriitorul are o fascinație aparte. Marea este pentru autor acel mediu unde se simte în largul lui, este acel mediu germinatoriu, unde se simte liber: „Marea mi-a dat ceea ce nu mi-au dat nici religia nici alcoolul. O stare în care nu mai aveam probleme. Nisipul fierbinte al plajei pe care mă trânteam după ce ieșeam din apă, obosit de înot, mă relaxa și, totodată, îmi amețea simțurile. Îmi dădea un soi de beție lucidă. Nimic din ceea ce mă preocupa în mod obișnuit nu mai exista. Nu mai conta decât căldura care îmi invada trupul. Închideam ochii și ascultam bolboroseala valurilor din care, exact ca din delirul Pythiei la Delfi, puteai înțelege ce voiai”[25]

Acest simbol apare în foarte multe scrieri ale sale, în diferite ipostaze, dar cea mai autentică mărturisire în acest sens o găsim în *Convorbirile cu Daniel Cristea-Enache,* deoarece este așezată în contextul istoric, și în relație cu celelalte obsesii ale lui. Marea și deșertul sunt cele două mari pasiuni ale scriitorului, care reușesc să-l smulgă din istorie, din viața cotidiană, să-l facă să se detașeze de problemele existențiale, parcă ar fi o epifanie, unde elementul sacru din lumea profană ar reuși să-l introducă în lumea miturilor proprii, „Să cred, oare, că ambele pasiuni au ceva în comun, scoțându-mă din «istorie» (neplăcută oricărui introvertit, bănuiesc) și dându-mi o stare apropiată de «mitologie»?” Prin această interogație încearcă să explice impactul elementelor exterioare asupra celor interioare, reușind să ajungă la răspunsuri. Această explicație este o formă de rezistență împotriva istoriei, care i-a adus multe frământări, astfel eliberarea totală de acest timp al cotidianului este posibilă prin regresul într-o lume a mitologicului, deoarece zeii l-au intimidat totdeauna mai puțin decât oamenii. Astfel „regresul” temporal își lărgește orizonturile către un progres spiritual.

Cele patru elemente primordiale, apa, focul, aerul și pământul sunt prezente în opera lui Octavian Paler, fiind așezate în contextul mitologiei și în acela al reveriei. După Gaston Bachelard, „visele sunt dependente de cele patru elemente fundamentale”[26], fiecărui temperament atribuindu-i un element primordial. Pentru Octavian Paler apa este elementul specific și la nivel oniric. Dar cunoaștem premisele lui Ovidiu Moceanu prin care visul este o paradă a măștilor, iar lumile paralele sunt următoarele: lumea reală a senzațiilor, a observației directe a corporalității, lumea onirică a cărei esență s-ar apropia de ceea ce înțelege Andrei Pleșu prin *mundus imaginalis* și lumea tainică a categoriilor, a adevărurilor ultime exprimate prin simboluri, alegorii și parabole. Lumea onirică își are rădăcinile în facultatea imaginativă a omului, din capacitatea de a transforma în imagini, senzații, stări, idei.[27]

[22]Marise Belmonte, Margarita Burgueño, *Dicționarul de mitologie. Zei, eroi, mituri și legende*, traducere din limba spaniolă de Daniela Ducu, Editura All Educațional, București, 2013, pp. 11-20.
[23]Octavian Paler, *Calomnii mitologice, ed. cit*., pp. 157-158.
[24]Octavian Paler, *Mitologii subiective*, Editura Polirom, Iași, 2009, p. 39.
[25] Octavian Paler, *Convorbiri cu Daniel Cristea-Enache*, Editura Polirom, Iași, 2012, pp. 52-53.
[26]Gaston Bachelard, *Apa și visele. Eseu despre imaginația materiei*, traducere de Irina Mavrodin, Editura Univers, București, 1995, p. 8.
[27] *Cf*. Ovidiu Moceanu, *Visul și literatura*, ed. cit., pp. 38-39.

BDD-A25692 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:40:31 UTC)

Conform lui Andrei Pleșu existența lumii *imaginale* este o lume a sufletului, o gândire în imagini, situată între lumea senzațiilor și lumea intelectuală alcătuită din imagini[28]. Intervalul[29] dintre cele două lumi poate fi perceput ca o legătură dintre cele două lumi, prin care conceptul de *imaginativ* se stabilește între *imaginar* și *imaginal*.

În concepția lui Ovidiu Moceanu, lumea creației se identifică cu lumea onirică, astfel la Octavian Paler elementul germinator al creației și al vieții de creator al operei literare se poate caracteriza prin pasiunea lui pentru mare, apă. Apa apare și în creațiile lirice în diferite ipostaze, „ploile lumii”[30], „apă limpede”[31], „marea”[32], demonstrând că la nivelul discursului poetic se reliefează lumea lui *mundus imaginalis*. Astfel, se poate demonstra că la nivelul operei lui Octavian Paler obsesiile identitare se ivesc dintr-un strat profund al ființei, din timpul mitologic, unde autorul se refugiază, în profunzimea lăuntrică, a cărei existență nu trebuie interogată ci doar acceptată, ca un strat al eului sau al subconștientului creator.

Marea este strâns legată de mituri prin faptul că imaginea ei l-a ajutat pe Octavian Paler să se dezlipească de timpul istoric, izgonindu-l în timpul mitologic, lăuntric preferat de scriitor: „oricum, la mare (unde trupul e mai important decât sufletul) am înțeles, cu adevărat, de ce Afrodita, le-a ținut partea troienilor, în războiul troian, și de ce nici un pudibond din Antichitate nu s-a scandalizat că templele nu s-au născut din spuma mării și de ce ea este considerată zeița dragostei, primind de la Paris, premiul care o consacră ca cea mai frumoasă dintre zeițe”[33]. Fragmentul care exprimă această idee se găsește în volumul *Mitologii subiective*: „Pentru că toată desăvârșirea frumuseții tale poartă urma unei mâini omenești ca și coloana Parthenonului. Nicăieri ca acum n-am înțeles mai bine uimirea perșilor în fața elinilor, care stăteau pe o bucată de pământ arid, în fața mării, și discutau despre fericire. În carnea ta, zeiță, palpită toată această sete de fericire, toate speranțele și temerile trupului întins pe nisip, lângă marea înflorind în lumină”[34].

O altă figură mitologică amintită des în operele lui Octavian Paler este Narcis, considerat de autor cel mai calomniat personaj din istorie, lumea văzând în el un vicios, un egolatru, care s-a îndrăgostit de propriul chip frumos, după care s-a sinucis. Aceasta ar fi pe scurt povestea personajului mitologic, dar un amănunt important lipsește, mărturisește scriitorul, nimeni nu vorbește despre acest aspect, care schimbă această poveste, faptul că Narcis era un misogin, iar Nemesis, zeița care veghea la păstrarea ordinii în univers, neputând tolera misoginismul „l-a pedepsit pe Narcis să se uite în fântână și să se simtă atras de chipul său. Tot ce se întâmplă la fântâna de care se face atâta caz este consecința acestui fapt. […] Narcis a intrat, ca și Oedip, în destin. El execută o pedeapsă, o sentință divină, îndrăgostindu-se de chipul său! Ceea ce, evident, schimbă întreaga perspectivă din care trebuie privit”[35]. Această abordare schimbă părerile despre calomniatul Narcis, punându-l în relație cu Oedip.

El era un alt personaj care suferă din cauza destinului amarnic, fiul lui Laios și al Iocastei abandonat după nașterea sa din cauza unui oracol conform căruia el ar urma să-și ucidă tatăl și să se culce cu mama sa, ceea ce și va face fără să vrea și fără să știe. Freud a descoperit complexul lui Oedip: dragostea pentru părintele de sex opus și ură, rivalitate pentru părintele de același sex, deși ambele forme se pot combina în diverse feluri. Mărturisirea autorului este cutremurătoare, el dorește să cunoască adevărul: „Voiam să înțeleg lumea cu inima mea. Și din aceeași pricină îmi reamintesc mereu. Memoria mea e ca o rană care sângerează. Și totul este viu și destin în mine, deoarece memoria este destinul meu […] suntem ceea ce vor împrejurările vieții mele. […] Aș spune că Oedip se transformă pe sine însuși în zeu, un zeu care suferă, totuși nu mai puțin zeu câtă vreme e liber și nu regretă răspunsul dat sfinxului”[36]. Totuși pentru acest adevăr se plătește prea scump, „Orbirea sa nu

[28] Andrei Pleșu, *Limba păsărilor*, Editura Humanitas, București, 1994, p. 265.
[29] *Cf.* Andrei Pleșu, *Despre îngeri*, Editura Humanitas, București, 2003, pp. 18-20.
[30] Octavian Paler, *Poeme*, Editura Semne, București, 2008, p. 6.
[31] *Ibidem*, p. 14
[32] *Ibidem*, p. 16.
[33] Octavian Paler, *Mitologii subiective*, ed. cit., pp. 191-192.
[34] *Ibidem*, pp. 193-194.
[35] Octavian Paler, *Calomnii mitologice, ed. cit.*, p. 160.
[36] Octavian Paler, *Mitologii subiective, ed. cit.*, pp. 27-33.

BDD-A25692 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:40:31 UTC)

e atât o sentință, cât asceză. În momentul acela a văzut clar înlăuntrul său. Singura sa revoltă rămâne acceptarea”[37].

Un alt personaj mitologic des amintit de Octavian Paler este Sisif a cărui problematică ni se dezvăluie pe larg în *Scrisori imaginare,* în textul adresat lui Camus, dar, așa cum am arătat, deși multe dintre scrieri abordează aceleași personaje mitologice, întotdeauna adaugă idei noi despre fiecare, contextualizarea în cazul fiecărei opere fiind alta. În *Mitologii subiective* destinul lui Sisif este identificat cu cel al lui Oedip și Don Quijote:

> „…că totul se rezumă la acest munte în afara căruia nu există nimic și că stânca nu e decât curajul de a ne atinge destinul. În măsura în care înțelegem acest lucru, Sisif poate fi nefericit sau nu. Drumul lui trece, de la al lui Oedip, pe la răspântie unde va trebui să aleagă între ceea ce dă glorie muntelui sau îl umple de singurătate. […] Văd în stânca împinsă de Sisif dovada că-și atinge cu mâinile destinul și nu se înspăimântă de acesta. E victoria lui cea mai pură. Nici lui Don Quijote, un Sisif al himerei, sau lui Hamlet, un Sisif al melancoliei, nu le cerem altceva decât consecvență cu sine. Un Sisif dezabuzat, împingându-și în silă stânca, ar semăna unui Don Quijote care ar începe brusc să râdă de morile sale de vânt. Desigur, nu uit că Sisif caută un sens efortului său”[38].

Eroul poate cel mai iubit de Octavian Paler este Don Quijote, dezvăluind acest lucru, doar în *Calomnii mitologice*. Însă în această operă avem un șir de argumente cu exemple, prin care scriitorul încearcă să demonstreze motivul admirației sale pentru acest personaj. În primul rând, Octavian Paler crede că nu au exagerat cei care au crezut că Don Quijote este un „Christos spaniol”[39], deoarece Iisus răspândea credința în iubirea aproapelui, iar Don Quijote credea în iluzii, iar pentru ambele personaje drumul este unul fără întoarcere. În al doilea rând, nu se va înțelege nimic din seriozitatea cavalerului, dacă toată lumea vede în el un personaj amuzant. Cea mai mare problemă, constatată de scriitorul fermecat de personajul lui Cervantes, este că lumea modernă nu mai înțelege iluziile, acestea au fost schimbate în pragmatism, nu se mai poate percepe valoarea cavalerismului, deoarece la modă e eficiența și vulgaritatea, iar dacă vine vorba de idealism, aceasta este absolut nerentabil și anacronic pentru omul contemporan.

Referitor la această problemă se impune o interogație: „…nu cumva ultima iluzie e să crezi că nu mai ai nicio iluzie?”[40] Înainte să servească lectorului răspuns la această interogație, scriitorul încearcă să lămurească problematica nebuniei, iar după această abordare demonstrează că Don Quijote e cât se poate de logic, doar că pentru a înțelege logica lui, trebuie avute în vedere mai multe aspecte.

Drept urmare, trebuie avut în vedere „că spaniolii au redus numărul muzelor de la nouă, câte imaginaseră zeii la trei: Dragostea, Viața și Moartea. Și recunosc, abia când am pus acest amănunt în legătură cu Don Quijote i-am înțeles, cu adevărat, tâlcul.”[41] După raționamentul scriitorului povestea cavalerului de aceea e logică, deoarece toată aventura lui și lupta împotriva morilor de vânt depinde de șansa că are cui s-o închine. Fără Dulcineea, lupta lui crâncenă cu morile de vânt nu are sens. Iar astfel, toată povestea cavalerului capătă o altă dimensiune, viața lui nu mai e doar un drum între naștere și moarte, ci e un țel limpede către care se îndreaptă, și pentru el nu contează ce crede lumea despre el sau dacă toți din jurul lui îl cred caraghios. El are o pasiune, iar aceasta îi oferă următoarea certitudine, cele „trei principii. Unu: nu se poate iubi, cu adevărat, decât o singură dată. Doi: dragostea e un motiv suficient pentru a trăi. Trei: important în viață e să ne străduim până la capăt.”[42]. Astfel, Don Quijote e în stare ca pentru acest vis să renunțe la trecut, la amintiri, dar își creează o nouă identitate pentru a-și îndeplini visul, prin analogie cu Gauguin, care a întors spatele civilizației pentru a descoperi limbajul originar al artei.

Pentru scriitorul Octavian Paler aceste personaje sunt adevărate modele, deoarece ambele ar fi în stare de orice sacrificiu pentru pasiunile lor, prin urmare, nu se poate crea operă de artă, doar

[37] *Ibidem*, p. 33.
[38] *Ibidem*, pp. 69-72.
[39] Octavian Paler, *Calomnii mitologice*, ed. cit., p. 76.
[40] *Ibidem*, p. 78.
[41] *Ibidem*, p. 79.
[42] *Idem.*

BDD-A25692 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:40:31 UTC)

prin pasiune, credință, talent și dintre toate pasiunea este poate cea mai importantă. Prin această constatare ajungem la proiecția castelului imaginar de către oricare creator, castelul fiind acel turn de fildeș, un laborator al creației. Prin abandonarea timpului istoric și saltul în mitologic, în ficțional: „Don Quijote a ieșit în afara istoriei”[43], „și, uneori, mi-a reușit de minune, credeți-mă, tendința de a înlocui viața cu idei despre viață”. Astfel, Octavian Paler reușește să se identifice la nivel ideatic cu personajele mitologice, ajungând să se refugieze în lumea preferată și controversată a ideilor pure.

Prin urmare, așa cum și Don Quijote e conștient că într-o lume în care „morile de vânt sunt doar mori de vânt și nu pot fi transformate, prin iluzie, în altceva, viața devine ternă”[44], la fel, fără mitic, simbolic și oniric, fără imaginar, iluzie, ficțiune nu există operă de artă. Pe lângă toate acestea, opera de artă își are codul ei specific prin care va filtra iubirea, speranța și încrederea în reușită, în contrast cu lumea superficială din jur, care nu va reuși să se ridice niciodată la nivelul unei receptării autentice.

> „Și apoi de ce am vorbi de un eșec al lui Don Quijote? El rămâne până la sfârșit cu credința că singura glorie care merită să fie dorită într-o viață de om este gloria de a iubi. Nu vi se pare că o asemenea convingere este un argument puternic pentru a vedea, de fapt, în povestea lui Don Quijote adevăratul mit al dragostei? În plus, n-am putea trece indiferenți pe lângă un alt adevăr, deloc neglijabil. În aventura lui Don Quijote, dragostea nu depinde de nimic! Nici măcar de reciprocitatea sentimentelor, ca în poveștile obișnuite. Pentru Don Quijote – repet – n-are importanță dacă Dulcineea e sau nu e așa cum o visează el. Și nici ce simte ea. Ceea ce caută el duce de fapt, cu sine, idealizând lumea pentru a-i da un înțeles. De ce sugerează să verifice adevărul? El și-a fixat o misiune și a decis s-o ducă până la capăt, oricât ar chioti cei din jur. Spuneți, poate fi așa ceva o logică de nebun?”[45] verifică citatul, pare că nu e bine ceva

Prin prezentarea personajului model Don Quijote Octavian Paler ajunge să se identifice cu problematica prezentată, îmbinând autenticul cu intimitatea visului inițiatic, care are menirea de a purta inițiatul într-o altă lume printr-o cunoaștere și o călătorie imaginară.

În cazul lui Octavian Paler visul capătă valențe vizionare transportând eul călător în ceea ce H. Corbin numește lumea imaginală care presupune existența în ființa umană, la un anumit nivel de conștiință, a „unor puteri pe care civilizația noastră occidentală poate că le-a atrofiat sau paralizat”[46], puteri despre care Corbin descoperă mărturii la misticii iranieni; este vorba aici nu de presimțire, nici de călătorie, ci de viziune. Impunerea unei viziuni este funcția totalizantă a visului, exprimând totalitatea sinelui și contribuind la formarea ei. Prin urmare, visul poate fi conceput ca o mitologie personalizată, susținută și de următorul citat: „Este foarte adevărat că mitul însuși are, undeva în structurile sale inaugurale, o intenție de a stăpâni necunoscutul povestindu-l, dat și de a depăși frontierele timpului istoric sau personal, prin debarasarea de orice limite ale existentului”[47]. Această problematică apare și la Mircea Eliade, care susține că mitul devine un impuls interior al individului de a se eterniza: „Ne întrebăm dacă această dorință de a transcende propriul timp, personal și istoric, și de a ne cufunda într-un timp străin, fie el static sau imaginar, va fi vreodată extirpat. Cât timp dăinuiește această dorință, putem spune că omul mai păstrează încă, măcar rămășițele unei comportări mitologice”[48]. Prin urmare, această transpunere a eului creator la nivelul miturilor oferă ieșirea din granițele proprii și pătrunderea în subsidiarul fondului mitologic ascuns.

[43] *Ibidem*, p. 91.
[44] *Ibidem*, p. 81.
[45] *Ibidem*, p. 82.
[46] http://mythologica.ro/visul-vehicul-si-creator-de-simboluri/ accesat în data de 13. 03. 2016.
[47] Diana Câmpan, *A. E. Baconski – solitarul de catifea*, Editura Academiei Române, București, 2013, p. 133.
[48] Mircea Eliade, *Aspecte ale mitului*, București, Univers, 1978, p. 180.

BDD-A25692 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:40:31 UTC)

BIBLIOGRAPHY

Bibliografia operei:

Paler, Octavian, *Calomnii mitologice*, Editura Polirom, Iași, 2013.

Paler, Octavian, Mitologii subiective, Editura Polirom, Iași, 2009.

Paler, Octavian, *Poeme*, Editura Semne, , București, 2008.

Paler, Octavian, *Convorbiri cu Daniel Cristea-Enache*, Editura Polirom, Iași, 2012.

Bibliografie critică:

Bachelard, Gaston, *Apa și visele. Eseu despre imaginația materiei*, traducere de Irina Mavrodin, Editura Univers, București, 1995.
Bârleanu, Călin Horea, *Simbolurile în literatură*, Editura Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2016.
Blaga, Lucian, *Trilogia valorilor III, Artă și valoare*, Editura Humanitas, București, 1996.
Benoist, *Semne, simboluri și mituri*, traducere de Smaranda Bădiliță, Editura Humanitas, București, 1995.
Belmonte, Marise, Margarita Burgueño, *Dicționarul de mitologie. Zei, eroi, mituri și legende*, traducere din limba spaniolă de Daniela Ducu, Editura All Educațional, București, 2013.
Câmpan, Diana, *A. E. Baconski – solitarul de catifea*, Editura Academiei Române, București, 2013.

Cristea-Enache, Daniel, *Melancolii eline*, prefață în Octavian Paler, *Mitologii subiective*, ediția a III-a, Editura Polirom, Iași, 2009.

Eliade, Mircea, *Aspecte ale mitului*, Editura Univers, București, 1978.

Freud, Sigmund, *Despre vis*, Colecție coordonată de Simona Regintovschi, traducere din germană de Daniela Ștefănescu, Editura Trei, București, 2011.
Freud, Sigmund, *Scrieri despre literatură și artă*, traducere și note de Dem. Zamfirescu, prefață de Romul Munteanu, Editura Univers, București, 1980.
Groeben, Norbert, *Psihologia literaturii. Știința literaturii între hermeneutică și empirizare*, traducere de Gabriel Liiceanu și Suzana Mihăilescu, prefață de Gabriel Liiceanu, Editura Univers, București, 1978.
Moceanu, Ovidiu, *Visul și literatura*, ediția a II-a, Editura Paralela 45, Pitești, 2002.
Pleșu, Andrei, *Limba păsărilor*, Editura Humanitas, București, 1994.
Pleșu, Andrei, *Despre îngeri*, Editura Humanitas, București, 2003.
Vernant, Jean-Pierre, *Universul Zeii Oamenii. Mituri grecești ale originilor*, traducere din franceză de Dorin Onofrei, Editura Cartier istoric, Chișinău, 2013.

Siteografie:

http://mythologica.ro/visul-vehicul-si-creator-de-simboluri/ accesat în data de 13. 03. 2016.

BDD-A25692 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:40:31 UTC)